

MEGBÍZÁSI SZERZŐDÉS

MANDATUM

A megbízási szerződés a felek közti konszenzussal, a kétoldalú egybehangzó akaratnyilvánítással jön létre.

A modern dogmatikai rendszer szerint egyenlőtlenül kétoldalú kötelelem keletkezik a mandátumból (*obligatio bilateralis inaequalis*):

a megbízó az *actio mandati directa*val követelheti a megbízásban foglaltak teljesítését, míg

a megbízott az *actio mandati contraria* révén érvényesítheti esetleges költségét vagy kárát.

Érdemes egy pillantást vetni arra, hogy Gaius milyen fogalmi elemeket emel ki a szerződés lényeges elemeinek meghatározásához (Gai. 3, 155-156):

A megbízás abban áll, hogy vagy a magunk, vagy a más érdekében megbízunk (valakit). Tehát, ha azzal bízlak meg, hogy akár az én ügyeimet, akár a máséit intézd, létrejön a megbízás kötelme, és kölcsönösen egyikünk a másiknak tartozik mindazzal, amit vagy nekem, vagy neked a jóhiszeműség alapján egymásnak teljesítenünk kell. Ha ugyanis a saját érdekedben bízlak meg, felesleges a megbízás; azt a saját belátásod szerint és nem az én megbízásom folytán kell megtenned. Tehát, ha téged, akinek ott-hon elfekvő pénze van, arra beszéllek rá, hogy azt kamatoztasd, mégha azt olyan valakinek is adtad kölcsön, akitől nem tudod behajtani, még sincs neked velem szemben megbízási kereseted. Ugyanígy, ha arra buzdítalak, hogy valamilyen dolgot megvásárolj, bár neked nem vált javadra a vásárlás, mégsem felelek neked megbízásból eredően. Ez annyira így van, hogy felmerül a kérdés, hogy vajon felel-e a megbízás alapján az, aki megbízott téged, hogy Titiusnak pénzt adj kölcsön kamatra. Servius azonban tagadta ezt és úgy vélte, ebben az esetben sem jött létre kötelelem, éppúgy, mintha valakinek általánosságban azt a megbízást adnák, hogy a pénzét adja ki kamatra. Mi azonban Sabinus ellenkező véleményét követjük, mivel másképp nem hiteleztél volna Titiusnak, csak mivel erre megbíztak.¹

¹ Brósz Róbert fordítása alapján.

A kötelem szerinte is a **KONSZENZUSSAL**, a megbízással és annak elfogadásával (ami kifejezetten vagy ráutaló magatartással történhet) keletkezik.

A **DOGMATIKAI PROBLÉMA** abban állt, hogy kinek az érdekében állhat az elvégzendő feladat.

A **MEGBÍZÓ ÉRDEKE** kézenfekvő; dogmatikailag vitatott, ha a megbízottnak is érdeke fűződik a megbízás tárgyához.

Egyértelműen kizárt a kötelem keletkezése és a perlési lehetőség, ha a megbízás pusztán a megbízott érdekét szolgálja. Ilyenkor jogilag irreleváns jó tanácsról van szó, a tanácsot megfogadó esetleges költségeiért, káráért semmiképpen sem perelheti a tanácsadót.

Az utolsó bekezdés dogmatikai dilemmájával, a hitelezési megbízással alább részletesen foglalkozunk.

A *mandare* ige jogi szövegekben általában azt jelenti, hogy valaki egy másik személytől egy cselekmény elvégzését kívánja vagy azt rábízta. A források alaposabb vizsgálata azonban azt mutatja, hogy az igét szűkebb és tágabb értelemben is használták az ókori szerzők.

A szűkebb, **JOGI TERMINOLÓGIA MÁS ÜGYÉNEK INGYENES ELLÁTÁSÁT**, valamilyen cselekmény más érdekében történő végrehajtását jelenti.

Az igének van egy tágabb, általános jelentéstartalma is. Például az Oxford Latin Dictionary a következő árnyalatokat emeli ki: „to land over, deliver, consign, to commit, to give into a person’s charge, to entrust, to give as a wife, to marry, to give orders for, prescribe, specify.”

A klasszikus római jogászok döntéseikben, szakvéleményeikben a *mandare* igét a szűkebb és a tágabb értelemben egyaránt használták.

MINDENNAPOS JOGÉLET

A *mandatum* a gazdasági életben sokszor jogi cselekményre, pl. egy szerződés megkötésére vonatkozott más érdekében, más nevében.

Tipikus volt például a vételi megbízás: „Megbízlak, hogy vegyél meg nekem valamilyen dolgot, egy bizonyos házat, telket.”

A megbízott többnyire a **KÖZVETETT KÉPVISELET** szabályai szerint járt el, azaz a joghatások először az ő személyében álltak be, és egy későbbi aktussal ruházta át azokat a megbízóra. Az ebből eredő komplikációkat jól szemlélteti Cicero beszéde Caecina védelmében.

A megbízott többnyire baráti alapon szívességből, azaz ingyenesen, ellenszolgáltatás nélkül járt el.

Más ügyének ingyenes vitele azonban rendszeres és sok figyelmet kívánó, komplex tevékenység is lehetett, például ha a megbízás *procurator*ként más üzleti ügyeinek folyamatos intézésére vagy egész vagyona igazgatására irányult.

EGY OKIRAT

BGU I 300 alatt (Kr.u. 148), azaz papiruszon fennmaradt egy megbízási szerződést, amely két veterán római katoná között jött létre Kr.u. 148-ban, Egyiptomban (FIRA III Nr. 159):

C. Valerius Chaeremonianus veteranus Antinoites Neronianus qui et Hestiaeus M. Sempronio Clementi veterano salutem. Mandavi tibi per hoc chirographum ut bona mea quae in Arsinoitico pago sunt administres et a conductoribus exigas et ut oportuerit sive loces sive ipse colas colonisque apochas meo nomine proferas et omnia ad curam spectantia ita perficias ut mihi praesenti liceret, et in agrorum divisione quae in vico Caranide fiat partem capias, et reditus ad me spectantes cum in loca venerim numeres ex tua ipsius fide; et rata habebis quae in haec impenderis. Chirographum duplici exemplo a me scriptum efficax esto. C. Iulius Saturnilos veteranus huius documentum corpus scripsi.

Az okirat típusa *chirographum*, amely a szokásos levél-formában íródott.

C. Valerius Chaeremonianus megbízza M. Sempronius Clementust, hogy az Arsinoites faluban fekvő birtokait intézőként igazgassa.

Az intézői tevékenység kiterjedt a bérleti díjak beszedésére a haszonbérlelőktől, szükség esetén új bérleti szerződések megkötésére és nyugták (átvételi elismervények) kiállítására a haszonbérlelők teljesítéseiről.

A *chirographumot* két példányban állították ki, nyilván mindegyik szerződő fél őrzött belőle egy-egy példányt.

Érdekes, hogy az okiratot egy harmadik személy, a C. Iulius Saturnilos nevű veterán állította ki, holott a *chirographum* elvileg saját kezűleg írt, szubjektív stílusú (egy-egy szám első személyben fogalmazott) dokumentum lenne.

A görög szöveg és Arangio-Ruiz kiváló latin fordítása jól szemlélteti a jogászok iratokban csak töredékesen fennmaradt formula alkalmazását.

HITELÉLET

A megbízási szerződés talán gazdaságilag legfontosabb hatásterülete a banki jogügyletek és általában a hitelügyletek intézésénél lelhető fel.

Rómában igen elterjedt volt a képviselő útján való szerződéskötés a hitelügyleteknél. Az előkelő, jómódú római polgár általában nem személyesen, hanem *procurator* útján vett részt a gazdasági életben.

A patricius kliensét, felszabadítottját vagy barátját bízta meg, hogy pénzét kölcsönbe adja.

A szerződésben kikötötték, hogy **A HITELNYÚJTÁS KOCKÁZATÁT** (az adós fizetési képtelenségének veszélyét) **A MEGBÍZÓ** (a tőkeadó) viseli.

De olyan variáció is létezett, hogy a *dominus* (az ügy ura) kamatbevételként egy fix összeget kötött ki, és a *procurator* megtarthatta az ezt meghaladó kamatbevételt, ha különösen kedvező hitelnyújtási lehetőséget talált.

RÓMAI OKIRATI FORMÁK

A mandátumot sokszor *chirographum* vagy *epistula* formájában foglalták okiratba. Cervidius Scaevola (D. 17, 1, 62, 1) idézi egy ilyen „üzleti levél” teljes szövegét:

L. Titius üdvözlétét küldi Gaiusnak. Kérlek és megbízlak téged, hogy vállalj kezességet Publius Maeviusért Semproniusnál. Amit Publius neked nem fizet meg, azért én fogok helytállni, (erről) biztosítalak ezzel a saját kezűleg írt levéllel.

A dokumentum írója valószínűleg nem akart a nyilvánosság elé lépni, nem akart kezesként szerepelni a Sempronius és Publius Maevius közötti kölcsönszerződésben. Ezért kérte Gaiust (aki nyilván közeli ismerőse, barátja volt), hogy **VÁLLALJA MAGÁRA A KEZES SZEREPÉT**.

A HELYTÁLLÁS KOCKÁZATÁT (hogy a hitelező az adós helyett esetleg közvetlenül a kezesen hajtja be a követelést) azonban diszkrétén magára vállalta.

HITELEZÉSI MEGBÍZÁS

Gaius a hitelezési megbízás struktúráját a következőképpen jellemzi (3, 156):

Valaki azzal bíz meg, hogy Titiusnak kamat ellenében pénzt kölcsönözz (qui mandavit tibi, ut Titio pecuniam faenerares).

A megbízta *B*-t, hogy egy harmadik személlyel, egy bizonyos Titiuszal, kölcsönszerződésre lépjen, azaz neki kamatok fejében pénzt kölcsönözzön.

A hitelezési megbízás különlegessége, hogy itt **HIÁNYZIK** az *actio mandati directa*: a megbízott nem kényszeríthető peres úton a hitel folyósítására.

A *mandatum qualificatum* tehát tulajdonképpen csak egyoldalú kötelezettséget teremt: csak **A MEGBÍZÓT KÖTELEZI, HOGY AZ ADÓS INSZOLVENCIÁJA ESETÉN HELYTÁLLJON**, azaz kezesként teljesítsen.

A hitelezési megbízás formuláját más jogászok is ismertetik; a *Digesta* 17, 1 *titulusa* alatt gyakran idéznek erre vonatkozó üzleti leveleket.

A legtöbb fragmentum pusztán absztrakt iskolapéldává komprimált tényállásokat idéz, azaz a pusztán jogügyleti akaratot hangsúlyozza, például: *ut Titio credas*. Ezek az eredeti tényállás részleteire már nem térnek ki, azaz a jogász döntésében nem szerepel a hitelezett összeg nagysága, az esetleges dologi biztosítékok stb.

Más fragmentumok részletesebben idéznek a jogász *responsum*ának alapját képező okiratból. Paulus például egy teljes üzleti levelet leír (D. 17, 1, 59, 5):

A üdvözli B-t. Megbízlak, hogy Blaesius Severusnak, a sógoromnak nyolevanat hitelezzen ilyen és ilyen zálog ellenében. Ezért az összegért és ami kamatként hozzájárul, hogy vagyondod nem fog károsodni, helyt fogok állni ebből a megbízási szerződésből, amíg Blaesius Severus él.

A levélforma, személyes jellegével, jól illik a *mandatum* baráti viszonyon nyugvó alaptermészetéhez. A megbízó mégis gondosan ügyel a pontos jogi fogalmazásra. A megbízza B-t, a levél címzettjét, hogy egy harmadik személynek (itt a sógorának) egy határozott pénzüsszeget kölcsönözzön.

Az ügyleti akaratot a *mandare* ige fejezi ki, majd megnevezi a jövődő adóst, a folyósítandó kölcsönösszeg maximális nagyságát, amelyért még hajlandó helytállni és a megkívánt dologi biztosítékot, mint kezességének további feltételét.

Végül kifejezetten deklarálja helytállását (*praestare*) a tőkékért és annak kamataiért. A fordulat *me esse ex causa mandati ... praestaturum* kifejezetten a megbízási szerződést jelöli meg a helytállás alapjaként. Paulus tanúsítja, hogy a *mandatum qualificatum* különösen távollevők között jó megoldás, mert itt a kezesség hagyományos, stipulációs formái nem lennének alkalmazhatók.

A megbízási jogviszony leghatározottabb alkalmazása a jogéletben kétségtelenül a *procurator*, képviselő vagy intéző kinevezése volt valamely vagyonrész igazgatására. A szerződési formulák egy vagy több *procurator* kinevezéséről tudósítanak, akikre egy ügy ellátását vagy összes vagyonának igazgatását bízta a *mandans*.

De a perlési megbízási is igen gyakori lehetett a mindennapos életben.

JELLEN TARTALOM A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN
KÉSZÜLT AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL. PROJEKT
AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

